

Ahmet ALKAYIŞ*
(Turkey)

Üsküdar Üniversitesi,
Department of History

Aydınlanmacı eğitim ve insan hakları çerçevesinde eğitim ve dünya barışı düşüncesi

Özet

İnsan, eğitim olanaklarından faydalanarak kendi yeteneklerini geliştirebilir. Eğitimin amacı, insan yapısını mükemmele ulaştırmaktır. Kant'a göre, doğa tarafından insana hazır yetenekler verilmemiş, insan eksik donatılmıştır. İnsan hazır olmayan ham yeteneklerle dünyaya gelir. Sahip olduğu yetenekleri geliştirmesi insanın kendisine bırakılmıştır. Çünkü doğa, insanı sadece özel yetenekler ve bio-psişik çekirdeklerle meydana getirmiştir. İnsanın kendisini oluşturması, ham yeteneklerinden kurtulması, en altta ya da en üstte yer alması, yine kendisine bırakılmıştır. Kant'a göre eğitimin amacı insanın mükemmele ulaşmasıdır. İnsan eğitilebilen özelliği sayesinde, kabalığını ortadan kaldırır, aksi halde eğitilmeyen insan kendi başına buyruktur. Çünkü insan, aklının isteklerini gerçekleştirme gücüne sahiptir. Ancak bu istek barış ve özgürlük olanağıyla, insan hakları temelli olmak üzere oluşturulabilir.

Yapılan bu çalışmada, eğitim-dünya barışı ilişkisi günümüzde aydınlanmacı eğitim ve insan hakları çerçevesinde değerlendirilmiş, bu konunun gerek bireysel gerek toplumsal düşün hayatını etkileyen problemler alanı olarak insanın somut varlık yapısı ve felsefi eğitim-dünya barışı bağlamında ele alınmıştır. Eğitim-dünya barışı ilişkisi bağlamında eğiten-eğitilebilen bir varlık olarak insanın eğitim-barış ilişkisine katkısı nelerdir? Ayrıca Kant'ın Aydınlanmacı eğitim ve dünya barışı düşüncesiyle birlikte "barış eğitimi" argümanları üzerinde durulmuştur. Bütün bu konuların gerek bireysel gerek toplumsal düşün hayatını etkileyen problemler alanı olarak insanın somut varlık yapısı felsefi eğitim-dünya barışı bağlamında ele alınmıştır.

*Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, Üsküdar Universitei, ahmet.alkayis@uskudar.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1523-9554>

Anahtar kelimeler: Aydınlanmacı eğitim, bio-psişik, dünya barışı, eğiten-eğitilebilen, insan hakları, özgürlük.

Giriş

Bütün çağlarda olduğu gibi çağımızda da insan epistemolojik, ontolojik, etik ve biyolojik olarak araştırma konusu olmuştur. Felsefenin bu özel alanı da felsefi antropoloji yani insan felsefesidir. Çünkü bilimlerin yaratıcısı, araştırmacısı ve taşıyıcısı insandır. İnsan dünyaya geldiğinde, sadece şu veya bu yönde geliştirilebilecek imkânlarla, ham yeteneklere ve çekirdeklere sahiptir. Bu işlenmemiş yeteneklerin gelişmesi ancak eğitim sayesinde sağlanabilir. İnsan, hem iyi hem de kötü özelliklerle donatılmış olarak dünyaya gelir. Çünkü canlı varlıklar arasında sadece insan eğitime ihtiyaç duyan bir varlıktır. Dolayısıyla dünya barışının oluşturulması insan hakları temelli bir eğitimle sağlanabilir. Böyle bir eğitim modelinin amacı da daha yaşanabilir bir dünyanın kurulmasıdır. İnsanlara insan hakları temelli bir eğitim verilmediği takdirde, kişi hakları ve bu hakların savunulması da zor olacaktır.

O halde insan hakları ve dünya barışı konuları erken yaşta içselleştirilerek, bu sorumluluk bilincinin artırılması gerekir. Kant'a göre dünya üzerinde ancak uygun bir eğitimle barış sağlanabilir. İnsan, eğitim imkânı sayesinde insan haklarını koruyan, dünya barışını oluşturan, kültür yaratan, kendini ve türünü seven bir zihinsel bir yeteneğe sahiptir. İnsan, bütün bunları ancak eğitimle gerçekleştirip geliştirebilir. Bu doğrultuda Kant, aynı zamanda beş tür eğitimden söz eder. *Fiziki Eğitim, Kültür (Öğretim), Ruhun Eğitimi, Ahlaki Eğitim ve Pratik Eğitim* olarak tanımlar.¹ Kant'ın eğitim alanında ve çocuk yetiştirmeye üzerindeki hassasiyeti konusunda Jean Jacques Rousseau'nun (1712-1778) *Emile* adlı eserine ne kadar önem verdiği dikkate alınırsa iyice anlaşılır. Çünkü eğitimin amaçlarından biri de çocuklar için doğru ilkeler tespit etmektir. Eğitimin bir diğer amacı ise, kişiyi disiplinli hale getirmektir. Eğer tüm insanlar eğitim konusunda aynı hassasiyeti göstermiş olsalardı dünya üzerinde ne bu kadar ciddi oranda haksızlıklar, savaşlar, ölümler olurdu ne de üzerinde yaşadığımız doğa ve toprak parçası bilinçsizce kirletilirdi. Kısaca belirtmek gerekirse, yeryüzünde ebedi barış oluşturulmadığı takdirde savaş-

¹ Kant, Immanuel. "Eğitim Üzerine" (2009).

ların varlığı da devam edecektir. Giderek yayılan savaşların, çatışmaların, adaletsizliklerin sonucunda hastalıklar ve ölümler artmaktadır. İnsan hayatındaki bütün bu savaşların, ölümlerin ve insan hakların ihlallerini en asgariye indirmenin yolu da insanların birbirlerini sevmesine ve saygı duymasına bağlıdır. İnsan, bio-psişik bir yapıya sahip olduğu için felsefi antropolojinin önemi de burada ortaya çıkmaktadır. “İnsan, hayatının sonuna kadar alıcı olan bir varlıktır. Kendisine verilen, sunulan şeyleri alır, sindirir, işler, onlara yenilerini katar. İnsan yalnız başkaları tarafından eğitilmekle kalmaz, o aynı zamanda kendi kendisini de eğitir.”¹ Mengüşoğlu’nun da üzerinde durduğu gibi eğitim insana özgü bir fenomendir. İnsan; eğitim sayesinde form kazanma, bilim, sanat, teknik gibi alanlarda kendisini geliştirme ve başarıları elde etme özelliğine sahiptir. İnsan bu başarılarını kendisinden önceki nesillerden devralmakla kalmayarak kendisinden sonraki nesillere de aktarır. Çünkü eğitim sayesinde insan form kazanır, kazandığı bu form sayesinde kendisine yön verir. Böylelikle diyebiliriz ki eğitimin rolü tam da bu noktada önem kazanmaktadır. Eğitim; kişinin yeteneklerini ortaya çıkarandır. Eğitim alanında gündeme alınacak uygulamalar hem birey için hem toplum için yerinde bir uygulama olmalıdır.

Eğitim-dünya barışı düşüncesi ilişkisi

İnsan, varoluşundan beri barış içinde yaşamını sürdürme arayışı içindedir. Günümüzde, ne yazık ki şiddet eğilimi ve onun çevresinde şekillenen birlikte yaşama pratikleri, barış kültürüne daha baskın bir konumdadır. Bu durumda insanlığın savaşlarla bezeli kanlı mücadeleler tarihi barış düşüncesinden insanlığı giderek uzaklaştırıyor ve dünya barışına ihtiyaç olduğu her gün daha fazla görülüyor. Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde “savaş” kavramının “barış” a yol açacak savaş anlamında kullanıldığı görülmektedir. Barış, yeryüzünde sosyal bir düzen ve insanlığın güveni olup, anayasal ifadesiyle kazanılmış haklara saygıyı içerir. Barışın hukuk çerçevesinde güvene alınması yeterli olmayabilir. Önemli olan insanların barışı istemeleri ve bu arayışı sadece kendileri için değil başka insanlar içinde istemeyi sürdürmeleridir. Ancak böyle bir amaçla eğitim ve dünya barışı ilişkisi kurulabilir; “insan haklarının korunması, demokrasinin kurulması, barış kültürünün yaratılması

¹ Mengüşoğlu, Takiyettin. “*İnsan Felsefesi*.”(1988), s. 337.

sadece bizim kendi yuvamız, evimiz, ülkemiz için istenilir olmaktan çıkarılmalı, tüm dünya için, tüm insanlık için istenmelidir.”¹ O halde çağdaş dünyanın ve ülkelerin gündeminde eğitim alanında en çok istenen, şiddet kültüründen barış kültürüne geçilmesi olmalıdır. Çünkü barış düşüncesi insan yapısını dinginleştiren, insanın tutum ve davranışlarına doğrudan yansıyan, karşılıklı anlaşmalarla oluşturulan bir hoşgörü ve saygı ortamını, insanın iyiyi hem kendisi hem de başkası için gelecek adına da istemesini ifade etmektedir. Bu durumda düşünürlere, eğitimcilere ve sivil toplum kuruluşlarına insanlık adına büyük sorumluluklar düşüyor.

Barışın; insanlığı mutluluk ve refaha ulaştıran en nihai yol olduğunun herkese aktarılması, dünya üzerindeki devletlerin yetkilerini sınırlayacak uluslararası anlaşmalar ile barışın güvence altına alınabileceği gerçeği düşünürlerin, eğitimcilerin ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çabası ile hayat bulabilir. Yeryüzünde bazı bölgeler trajedilerin çölüne çevrilmeden dünya barışını sağlamak gerekir. Aksi takdirde barış sağlanmadığında tüm taraflar için çok geç kalınmış olabilir. Bu bağlamda dünya devletleri arasında barış birliği fikrinin öncelikle oluşturulması gerekir.

Tüm dünya için, tüm insanlık ve gelecek için barışı istemek kişilerde, topluluklarda ve siyasal düzlemde ancak ve ancak eğitim sayesinde olanaklı hale gelecektir. Ancak eğitim ülkeler, toplumlar, bölgeler arasındaki beşeri ve ekonomik dengesizlikleri ve düşünsel uçurumları, önyargıları ortadan kaldırdığında dünya barışı için adım atılmış olur. Eğitim tarihi insanın başarıları, insan davranışları, insan ve toplumlar arasındaki ilişkileri belirleyen varlık yapısının, bio-psişik yapının tarihsel seyrine eşdeğer biçimde ilerlemektedir. Eğitim, toplumların tarihi varlık yapısını belirleyen bir kategori olarak felsefi antropoloji çalışmalarında bu yönüyle ele alınmıştır. Çünkü eğitim aydınlatıcıdır, dönüştürücüdür. Pratik anlamda eğitim, insanı sosyal ve fiziki çevrede yaşayabilecek hale getiren kazanılmış donanım ve yeterlilikler çerçevesinde davranış yeteneklerinin düzenlenmesidir. Daha açık bir deyişle, yaşam içinde edinilen alışkanlıklar ile davranışların belli biçimde düzenlenmesi eğitimin konusudur. Eğitimin amacı klasik ve geleneksel anlamda bireye form kazandırmaktır. İnsanı insan yapan düşünsel özelliklerin insanın gündelik hayat içerisinde edinilmiş alışkanlıklarının geliştirilip onlara yön ve şekil vermesi eği-

¹ Çotuksöken, Betül, “*İnsan Hakları ve Felsefe*.” (2010), s. 157.

timin pratik anlamını tamamlayacaktır. Çünkü eğitimde amaç, insanın yaşamda öğrendikleriyle bağlantı kurarak, olan ile olması gereken arasında karşılaştırmalar yapabmesidir. Bu öğrendikleri içerisinde tercihlerine yönelik olarak kimilerini hayatına uygulama kararlığını kazanmasıdır. Böylelikle diyebiliriz ki, ister gündelik yaşam pratikleri, isterse insana özgü olan düşünsel içerik taşıyın, her ne şekilde olursa olsun, eğitimin uğraş alanı genel anlamda insandır. Çünkü eğitim, düşünsel alanda tasarlanan bir yapının hayata aktarılması, uygulanmasıdır.

Eğiten-eğitebilen bir varlık olarak insan

Eğitim, insan varlığını amacına ulaşacak şekilde onu geliştirmeli, yargı gücünün kullanımına yer vermelidir. Eğitim sayesinde insan, doğal yeteneklerini geliştirerek sonraki nesli de eğiten bir olanağa sahiptir. İnsan hem eğiten hem de eğitebilen bir özelliğe sahip olduğu için hayvani dürtülerini eğitimle dizginler. İnsana düşen görev ise bu yetilerini geliştirmektir. Çünkü insan, gelişime açık bir varlık olması nedeniyle kendisinden önceki nesilden yararlanır ve kendisinden sonraki nesli de etkiler. İnsan, bilgiyi elde etmede tıpkı bir çırak gibidir. Ayrıca insan, hayatının sonuna kadar öğrenmeye açıktır. Böylece insan hem kendisinin hem de başkalarının deneyimlerini bir araya getiren, değerlendiren ve onlardan yararlandır. İnsan, eğitim sayesinde kendisine verilen işlenmemiş ham yeteneklerini olgunlaştırabilir. Çünkü eğitimin arkasında da insanın her şeyi kendisine dert edinme, kendini sürekli geliştirme kaygısı vardır.

Eğitim, genel anlamda bireyi yaşama hazırlama süreçlerinin tamamını içerdiğinden, tüm çağlarda filozoflar eğitimi konu edinmiştir. Felsefi antropoloji açısından bakıldığında eğitim insana özgü bir olgudur. “Eğitim, insana has bir fenomendir. Hayvanların bakım ve eğitime gereksinimleri yoktur. Çünkü hayvan yavrusu doğa tarafından hayatta kalması için ona gerekli olan hazır veyahut yarı hazır yeteneklerle donatılmış olarak dünyaya geliyor.”¹ İnsan dünyaya gelirken doğa tarafından yetkin kılınmamıştır. İnsanın doğa tarafından verilen ham yeteneklerini geliştirmesi gerekir. Bu ham yetenekler eğitim ve eğitebilme sayesinde gerçekleştirilir. “Bir form kazanmanın ilk kaynağı ailedir; sonraları bu form kazanma okulla işbirli-

¹ Mengüşoğlu, Takiyettin. “*İnsan Felsefesi*.”(1988), s. 175.

ği yaparak ilerler. Form kazanmanın üstünde bulunduğu bu basamağa eğitim ve öğretim adı verilir.”¹ İnsanı diğer canlılardan ayıran, insanın eğilip-bükülebilmesi, form kazanabilmesidir. Çünkü eğitim insana özgü bir fenomendir. “Bütün canlı varlıklar arasında yalnız ve yalnız insan, plastisitesi olan bir varlıktır.”² Bir canlı varlık olarak insan hazır olmayan çekirdek ve yeteneklerle dünyaya gelir. Ancak eğitim sayesinde hazır olmayan yeteneklerini geliştiren, kendisine form kazandıran bir özelliğe sahiptir.

Mengüşoğlu; yaşam içinde insanın form kazanmasını, onun eğiten–eğitilebilen özelliğini eğitimin düşünme alanına bağlar. Gerekçesi ise, her eğitimin farkında olsun veya olmasın, bir insan görüşünden hareket ettiği gerçeğidir. Ona göre bireyin içinde yaşadığı tarihsel çevre insanın düşünme dünyası üzerinde pozitif ya da negatif etki bırakır. İnsanın kendi başarılarından meydana gelen çevre onun kendisini etkiler, ona şekil kazandırır.³ Böylelikle diyebiliriz ki, bütün canlı varlıklar arasında sadece insanın plastisitesi vardır. Bir canlı varlığın “eğilip-bükülebilmesi”⁴ demek, onun bir form kazanması, bu kazandığı formu bütün hayatı boyunca geliştirebilmesi, işleyebilmesi demektir. İnsan; bu özelliği sayesinde eğilip bükülebilme, form kazanma olanağına sahiptir. İnsan dışındaki diğer canlı varlıkların böyle bir endişeleri ve kaygıları olmadığı için onların plastisitesi de yoktur.

“Eğer insana da her şey doğa tarafından hazır olarak verilseydi, o zaman bütün insan grupları, insan tekleri, tıpkı hayvanlarda olduğu gibi, aynı başarılarla sahip olacaklardı. İnsan kendi kendisine bırakıldığı için, onun başarıları çeşitli şekillerde meydana çıkıyor. Çünkü insan her şeyini yani neye sahipse hepsini, kendisine, yalnız kendi kendisine borçludur.”⁵

Hayvanlar, hazır veya yarı hazır yeteneklerle dünyaya gelir ve kısa bir zaman sonra son şekillerini alırlar; çünkü onlar olmuş-bitmiş varlıklardır. Hayvana doğuştan ne verilmişse odur. Eğitim olanağı insan dışında varolan canlıların yaşamında görülmez ancak insan yaşamında böyle bir olanaktan söz edilir. Mengüşoğlu’ya göre, “eğitimden ancak eğitilecek yetenek ve çekirdeklerin bulunduğu bir

¹ Yene orada, s. 177-178.

² Yene orada, s. 173.

³ Yene orada, s. 176-177.

⁴ Yene orada, s. 176-177.

⁵ Yene orada, s. 272.

yerde söz edilebilir. Bu da ancak doğa tarafından kayırılmayan, hazır başarılarla donatılmayan insan için söz konusu olabilir.”¹ Çünkü doğa insanı hazır yetenek ve başarılarla donatmamıştır. O zaman insan dünyasında durum tamamen farklıdır. İnsan ancak başarılarını kendi çabaları ve eğitim sayesinde elde eder.

Eğitimin insan ilişkilerindeki etkilerine bakıldığında birçok alanda farklı ilişkileri görmek mümkündür. İnsan sürekli kendini yenileme ve geliştirme olanağına sahiptir; bir önceki kuşağı aşmak ister. İnsan, eğitimle içinde bulunduğu kültürü hem etkiler hem de ondan etkilenir. İnsan, yeteneklerle bezediği için hem içinde bulunduğu çağdan hem de kendisinden önce varolan başarılardan yararlanmaktadır, insanı sosyalleştiren eğitimidir. Kişinin başkalarını yetiştirmesi kadar kendisini de yetiştirip, eğitim alanında varolan eksiklerini tamamlaması gerekir. Bu durum insanın yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Çünkü eğitim görmemiş bir kimse olağandışı bir olay karşısında ne yapacağını bilemez fakat iyi bir eğitim görmüş kişi, önceden içinde bulunmadığı yeni bir durum karşısında pratikte hafızasına doldurmuş tecrübeler, bilgi birikimleri, zihinsel ve soyut kavramlar sayesinde problemlerin üstesinden daha kolay gelebilir. Dolayısıyla “insan-dünya sorunları ilişkisinde bilgi sorun çözücü gücüyle hem yaratıcılığı kışkırtır, hem de insanı özgürleştirir; tam tersine, bilgi olmayan ise hem yaratıcılığı ortadan kaldırır, hem de insanı tutsak eder.”² Bu bağlamda insan; yeryüzünde eğitim sayesinde diğer insanlarla benzer yapıyı paylaşarak, gerçekliğin çok boyutluluğunu görebilir. Kuçuradi, Edgar Morin’in eğitimle ilgili düşüncelerini bütünleştiren ek bir öneri getirir; bu öneri değerlendirme eğitimi diye adlandırılan çok temel bir eğitim ögesidir. “Bu eğitim, değerlendirme alıştırmaları yaptırarak, bir kişinin bir eylemini, bir olayı, bir durumu, bir bilgiyi, bir düşünceyi, bir normu, bir teoriyi, bir dünya görüşünü, bir bilim yaptımı, bir sanat yaptımı, bir edebiyat yaptımı... ezbere değerlendirmenin ne olduğunu ve bunları doğru değerlendirebilmenin yolunu-bu değerlendirme tarzları arasındaki farkı- göstermeyi amaçlayan bir eğitimidir. Bu eğitimle kişiler, günlük yaşamlarında ve meslek yaşamlarında adım başı kendi adlarına yapmak zorunda ol-

¹ Yene orada, s. 174.

² Çotuksöken, Betül. “Eğitimde Felsefenin Gör Dediği: Okul-Üniversite yalnızca müfredat mı?” Türk Eğitim Rehberi Gazetesi, (2017), sayı: 40.

dukları değerlendirmeleri, olabildiğince doğru yapmaya çalışabilirler ve bu değerlendirmelere dayanarak eylemde bulunabilirler.”¹

Bu değerlendirme, eğitimin farklı noktalarında yer alıyor. Her birinin çok boyutlu ve çok farklı olan gerçekliğini kavramaya çalışırken diğer “bilgiler”le bağlantısını daha kolay görebilmeyi sağlıyor. Böylesine bir eğitim dünyanın bugünkü koşullarında belirli bir toplumun üyesi olarak dünyaya gelen her bireyin kendi insansal olanaklarını gerçekleştirmeye yardımcı olacaktır. Bireyin kendisi de dahil olmak üzere dünyadaki diğer insanların insan onurunun gerektirdiği koşullarda hayatını devam ettirmeye katkıda bulunan, tek tek durumlarda da bu katkıyı sağlayan, insan haklarını koruyabilen bireyler yetiştirecek bir eğitim modeline, programına gereksinim vardır. Bu doğrultuda eğitim hakkının eşit bir şekilde bütün yurttaşlara sağlanması gerekir. Çünkü her birey kendi yetenekleri doğrultusunda özgürce eğitim görme hakkına sahiptir. Dünya üzerinde özgürlüğü ve bilinçli insan sayısını artırmak adına insanlara eğitim imkânları sağlanmalıdır. Ancak bütün yurttaşlar kendi yeteneklerini eğitim olanağıyla gerçekleştirebilirler. Hiç kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılmaması gerekir.

“Eğitim özgürlüğü, ortaöğretim, meslekî eğitim, yükseköğretim ve yaygın eğitim görme olanağının, bütün ilgili yurttaşlar için sağlanmış olmasını gerektirir; yani bir ülkede bütün yurttaşların, ahlaksal, ekonomik ve diğer nedenlerden dolayı, kendi yeteneklerini sistematik bir şekilde geliştirmekte engellenmemelerini gerektirir.”²

Eğitimin başlıca ereği evrensel bir yapıya sahip insanla, kültürel varlığa sahip insanın bir bütünlük oluşturmasıdır. Eğitimin bu bütünlük içerisinde diğer bir amacı ise insanın kendi varoluşunu gerçekleştirip içsel yetilerini geliştirmesidir. Bu bağlamda insan yapısına bakıldığında, genel olarak insan hayata eğitimci olarak gelir. Böylelikle insan hem eğiten hem de eğitilebilen bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim, bir dış etki ve içerik olarak dünyadan alınan yapıya ilişkin bağlantıların zihinsel örgü aracılığıyla şekillendirilerek yapılandırılmasıdır. Çünkü zihin, gelen etkilere tepkilerde bulunarak birtakım tasarımlar oluşturur ve bir kez oluşturulan bu tasarımlar daha sonra süreklilik kazanır. Dolayısıyla zihnin en

¹ Kuçuradi, İoanna. “Sunuş”, *Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Yedi Bilgi*, (2013), s. 1X-X11.

² Kuçuradi, İoanna. “Uludağ Konuşmaları”, (2009), s. 26.

önemli karakteristiği birbirinden ayrı yapıları farklı özelliklerle temellendirerek çeşitli organizasyonlar oluşturmaktır. O halde eğitimin temel amacı; insanların yaşamlarını anlamlı kılarak, insana hem doğal hem de sosyal ortamın bilincini vermek, onlara istenilen davranışları kazandırmaktır.

Böylelikle diyebiliriz ki eğitimin amacı, insan yapısını mükemmelliğe ulaştırmak üzere yapıp ettiklerinin tümü olarak değerlendirilebilir. Çünkü sevgi, saygı, özgürlük, adalet ve insan hakları gibi kavramlar hem başkalarınca eğitilebilen hem de kendisini eğiten bir varlık olarak insanın kendini gerçekleştirmesine doğrudan ya da dolaylı olarak olanak sağlayan değerlerdir. “Eğitim genç insanın değer duygusunu geliştirebilir, keskinleştirebilir; genç insanda uyuklayan değer duygusuna aktiflik kazandırabilir.”¹ Eğiten-eğitilebilen bir varlık olarak insan başarılarını gerçekleştirir, aynı zamanda tarihsel bir yapıya sahip olduğu için kendisinden önceki bilgi birikimlerinden yararlanarak başarılarını ileriye doğru götürür. Mengüşoğlu’ya göre, “eğitim sayesinde ki, insanın biyopsişik varlığında bulunan işlenmemiş, ham yetenekler olgunlaşıyor. Gerçekten insan neye sahipse, nasıl bir düzeye erişmişse, bu, hep eğitim sayesinde olmuştur.”² Eğitimin bu gücüne de iyiden yana yön vermek gerekir. Buradaki asıl amaç eğitim sayesinde insanın hangi alanlarda yetenekli olduğunun farkındalığını yaratmaktır. Eğitim sayesinde her insanın birbirinden farklı bir yaratıcılığı ve form kazanması söz konusudur.

Mengüşoğlu’ya göre, düşünce alanındaki olanaklara ve gelişmelere bağlı olarak eğitim kurumları, kuruluşları kendine çeki düzen vermeliler. Eğitim kuruluşu varolan genel düşünce yapısından farklı birtakım girişimlerde bulunuyorsa, bazı zorluklarla karşılaşılacaktır. Çünkü “antropolojik temellere dayanan bir eğitim, insanı, bilerek bir bütün olarak göz önünde bulunduran bir insan görüşünden hareket eder. “(...) Kendisini yetiştirme’ye ancak insanın kendi çalışmalarıyla varılabilir. Okul, hatta üniversite, insanın kendi kendisini yetiştirmek için birer sıçrama tahtasıdır.”³ Böylelikle insan, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında özgür olmalıdır, dış dünyanın baskılarına maruz kalan insan özgür olamayacaktır.

¹ Mengüşoğlu, Takiyettin. “*İnsan Felsefesi*.”(1988), s. 136.

² Yene orada, s. 15.

³ Yene orada, s. 179.

Mengüsoğlu, günümüz eğitim yapısında özgürlüğün olmadığını vurgulamaktadır. “Bugünün eğitimi henüz özgür değildir; eğitim ya politik bakımdan yahut da din-mezhep bakımından bağlıdır. İmdi insanın özgürlüğü elinden alınmıştır; insan özerk bir alan olarak görülüyor; tersine öne sürülmüş bir amaç için araç olarak kullanılıyor.”¹ Mengüsoğlu’nun eğitim konusundaki argümanları göz önüne alınmalıdır. Eğitimin başlıca ereği evrensel bir yapıya sahip insanla kültürel varlığa sahip insanın bir bütünlük oluşturmasıdır. Eğitimin bu bütünlük içerisinde bir diğer amacı ise insanın kendi varoluşunu gerçekleştirerek içsel yetilerini geliştirmesidir. Çünkü eğitim, insanın bio-psişik özelliği ve somut bütünlüğüyle ele alınıp değerlendirilmelidir. Bu bakımdan eğitim alanında ancak antropolojik temelli bir insan görüşünden hareket edilmelidir. “Bugünün eğitim bilgisi, onun uygulanması antropolojik temellere dayanmaktan çok uzaktır. Eğitim bilgisi insanı biyopsişik bir bütün olarak inceleyeceği yerde, onu çeşitli alanlara bölüyor; öğrenim ve öğretim yöntemleriyle uğraşılıyor.”² O halde insan eğitimi söz konusu olduğunda, bio-psişik olarak insan yapısının bir bütün olarak ele alınması gerekir.

Çağdaş bir eğitim yapısı için, kendi çağının ve gelecek çağların gereksinimlerini yerine getiren bir eğitim sistemini ortaya koymalıyız. Eğitim müfredatları ya da öğretim programları, öğretme-öğrenme yöntemleri, eğitimcilerin eğitimleri ve tüm bunların değerlendirme süreci gibi eğitim alanında çalışmalar yapılmalıdır. Eğitim planlamalarında çoğunlukla bu alanın içinde filozofların önerileri de önemsenmelidir. Çünkü daha iyi bir insan yaşamı ancak felsefi nitelikli bir eğitim yapısıyla kurulabilir. O halde “(...) toplumu yönetenler ‘kendi bireysel eksenlerinin’ ötesine geçmeyi başardıklarında felsefenin sesine, aslında gerçek insanlığın sesine kulak vermiş olacaklardır; asıl eğitim ideali de o zaman gerçekleşmiş olacak, çocukları tüm insanları kuşatabilecektir.”³ Özellikle insan dünyasının her alanında felsefi temelleri olan bir eğitim verilmelidir. Felsefi eğitimdeki temel amaç insan davranışları üzerinde düşünmeyi sağlamaktır. Anđ’ın ifadesiyle insan davranışları üzerinde düşünme melekesi yaratmaktır.⁴

¹ Yene orada, s. 178-179.

² Yene orada, s. 178.

³ Çotuksöken, Betül. “Kavramlara Felsefe İle Bakmak.”(1998), s. 98.

⁴ Anđ, Tüten. “Felsefe, Eğitim, Tarih ve İnsan Üzerine Düşünceler.”(2006).

Sonuç olarak insan, hazır olmayan ham yeteneklerle dünyaya geldiği için hayatının sonuna kadar hem eğitime hem de eğitime ihtiyacı duyan bir varlıktır. Çünkü eğitim insana özgü bir fenomendir. Canlı varlıklar arasında sadece insanın plastisitesi vardır. İnsan; yapıp eden, yaptıkları üzerinde düşünen, kültür yaratan, başarılarını nesilden nesile devredendir. İnsan, kendinden önceki kuşakların başarılarını, kültürel mirasını, değerlerini eğitim yoluyla kazanarak bunlara kendi bilgi, beceri ve deneyimlerini de ekleyerek sonraki nesillere aktarandır. Bu bağlamda insan eğitim sayesinde form kazanan, bilim, sanat, teknik gibi alanlarda kendisini geliştiren ve başarılar elde eden bir özelliğe sahiptir. Antropolojik bir özelliğe sahip insanın tarihselliği, kültür düzeyi, önceki çağlarda ve günümüzdeki başarıları, bilim ve tekniği kullanmadaki becerisi ile eğitim düzeyi, insana form kazandırır. İnsan, kazandığı bu form sayesinde kendisine yön verir. İnsanın “eğilip-bükülebilmesi” onun form kazanması ve kazandığı bu formu hayatı boyunca geliştirip, işleyebilmesi onun bio-psişik özelliği sayesinde. Antropolojik bir yapıya sahip olan insan; eğiten-eğitilebilen, yapıp eden, yaptıklarını kendisinden sonraki nesillere aktaran, sanat ve kültür yaratan yetilere sahiptir.

İnsanın hem eğiten hem de eğitilebilen bir varlık olduğu kanısının kuşkusuz düşünce tarihi içerisinde temellendirildiği önemli bir durak noktası Kant ve Aydınlanma düşüncesidir. İnsanın düşündüğünü düşünerek, aklını kullanma cesareti göstererek özgürleştirdiğini ifade eden Aydınlanmacı düşünce, düşüncenin özgürlüğünü insanın varlık yapısına uygun olarak devletlerarası hukukta kendisini barış durumunda yansıtacağına ilişkin çıkarımlarda bulunmuştur. Dolayısıyla eğitim olgusu ile barış düşüncesi arasındaki en somut ilişki Kant’ın düşüncelerinde kurulmuştur.

İmmanuel Kant`ta aydınlanmacı eğitim ve dünya barışı düşüncesi

Eğitim üzerine her söz bir insan anlayışına dayanır ve bu anlayışı yansıtır. Kant’ın eğitim üzerindeki düşünceleri onun insan varlığı üzerindeki düşünceleriyle bağlantılı olarak incelendiğinde daha geniş bir anlam boyutu kazanır. Çünkü eğitim, insanları belli amaçlara göre yetiştirme gayesidir. Belli bir amaçla başlayan eğitim gayesi bilgi edinme, öğretme etkinliğiyle devam eder, değerlendirmeye sona erer. Eğitim; yetiştirme, disiplin ve kültürü içeren öğretimden oluşan faaliyetle-

rin tamamıdır. Kant için disiplinin insan eğitiminin en başında verilmesi gerekir; ayrıca disiplin karakterin de şekillenmesini belirleyen etmendir. Dolayısıyla eğitim sayesinde insan yeteneklerini geliştirir. Bu süreçte kazanılan bilgi ve beceri eğitim yoluyla kişiliğin gelişmesine katkı sağlar. Kant'a göre daha genel bir tanımla eğitim, insanın mükemmelleştirilmesidir. Aydınlanmaya giden yoldaki engellerden, insanın kendi suçuyla düştüğü ergin olmayış durumundan kurtulmaktır. Bu nedenle insan ergin olmayış durumundan ancak eğitimle kurtulabilecektir.¹

İnsan, iyiyi gerçekleştirerek varlığını sürdürmek ister. Aslında insanın anlamı, iyiyi oluşturmasında ortaya çıkar, insan bir yandan kendi erginlik durumunda iyiliğe bir yandan da tüm insanlık için iyiyi kavuşmak bakımından sorumluluk sahibi olmalıdır. Kant, barışı kurmayı amaçlamanın yanı sıra, bu barışın dünya üzerinde uygun bir eğitimle gerçekleştirilebileceğine dikkati çeker.² Başka bir deyişle ebedi bir barış zemininin kalıcı bir düşünceyle şekilleneceği fikrini ortaya atar. Nedir bu kalıcı barış ya da kalıcı barış özlemi? Kant, yaşadığı çağda farklı barış anlayışları karşısında evrensel bir tavır takınarak barış durumunun doğal bir durum (status naturalis) olmadığını, tek tek bireyler tarafından oluşturulduğunu açıklamaktadır. Bunun da bireyler ya da taraflar arasındaki yasaya dayalı ilişkilerle mümkün olabileceğini savunmaktadır.

Kant'ın eğitim yolu ile ebedi barışı sağlama projesi ortaya çıktığı sosyo-kültürel bağlam irdelenmeden tam olarak anlaşılabilir. Bu yaklaşım Hegel ve 19. Yüzyılın diğer düşünürleri için de geçerlidir. 1789 Fransız İhtilali başta olmak üzere, dönemin önemli sosyo-kültürel olayları, düşünürler için bir yandan ilham kaynağı olmuş, diğer yandan da çözülmesi gereken yeni sorunlar yumağını fark etmelerini sağlamıştır. Çünkü Kant, barışı tesis etmeyi amaçlamakla beraber, aynı zamanda Aydınlanmacı insan olarak "aklının her yanını, her yerde açıkça kullanma özgürlüğü"³nü bir başkasının kılavuzluğuna gerek kalmadan kullanma gerekliliğini dile getirmektedir. Dolayısıyla Aydınlanma, "burjuvazinin bir sınıf olarak kendini gerçekleştirebilmek için giriştiği kurtuluş (özgürleşme) hareketine ve buna bağlı ideo-

¹ Kant, Immanuel. "Seçilmiş Yazılar." (1984a).

² Kant, Immanuel. "Eğitim Üzerine." (2009).

³ Atayman, Veysel. "Aydınlanma." (2011), s. 15.

loji ve edebiyatın, belirli bir tarihsel biçimine verilen addır.”¹ Aydınlanma dönemi, Rönesans-Reform hareketleri ve coğrafi keşiflerle başlayarak 1789 Fransız İhtilali ile en yüksek seviyeye ulaşan bir süreçtir. “17. yüzyılın sonunda ve 18. yüzyılın başında gelişiminin doruğuna ulaşan İngiliz Aydınlanma hareketinin, Alman ve Fransız Aydınlanma hareketine etkisi çok büyüktür.”² Bu dönemde Martin Luther (1483-1546), kilisenin skolastik düşünce yapısını eleştirir. Aydınlanmanın özünde toplumda varolan yanlış yapıya karşı bir çıkış mevcuttur. Özellikle 16. yüzyılda Michel de Montaigne (1533-1592) gibi düşünürleri Ortaçağ’da çoğu alanda olduğu gibi eğitim alanında da ezberci bir yaklaşımın gözlem ve uygulamadan uzak olduğunu dile getirirler. Dolayısıyla 17. yüzyılda René Descartes’ın (1596-1650) akılcılığı ön plana çıkar. Aydınlanmacılara göre eğitim sayesinde insanın sahip olduğu yetenekleri geliştirmesi gerekir.

Aydınlanma hareketi geleneksel, köhneleşmiş bir yapının sonunu getirmekle kalmaz, aynı zamanda çağdaş insanın yaşamını belirleyecek bir hareket olarak da tarihteki yerini alır. “Çağdaş insanın çelişkileri, ilk kez Aydınlanma hareketiyle genel insanlık bilincine taşınmıştır. Bu çelişkilerin başında, bilim ile inanç arasındaki çelişki gelir.”³ Aydınlanma hareketi ve felsefesi bireylerin eylemi olmakla beraber her türlü değişmeye giden yolun temelini akla dayanarak açmıştır. Çünkü insan, aklının isteklerini gerçekleştirme gücüne sahiptir. Kant da aydınlanma kavramını oluştururken, aklını kullanma cesaretini vurgulamaktadır: “Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olamama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır. Sapere aude! Aklını kendin kullanmak cesaretini göster! Sözü şimdi Aydınlanma’nın parolası olmaktadır.”⁴

Aydınlanma için özgürlükten başka bir şey gerekmez ve bunun için gerekli olan özgürlük de özgürlüklerin en zararsız olanıdır. Ancak bu özgürlük olanağıyla

¹ Yene orada, s. 13.

² Yene orada, s. 16.

³ Atayman, Veysel. “*Aydınlanma*.” (2011), s. 78.

⁴ Kant, Immanuel. “*Seçilmiş Yazılar*.” (1984a), s. 213.

beraber insan yapısında bunun tam tersine bir eğilim de vardır. Akli her yönüyle ve her bakımdan çekinmeden kitlenin önünde apaçık olarak kullanmak özgürlüğün sonucudur. Bu bağlamda, “akıl sahibi varlıkların istemesi, aynı zamanda yasa koyucudur; yoksa kendileri, ‘kendi başına amaç’ olmaktan çıkarlardı. Ahlaklı isteme, ‘akıl sahibi bir varlık olma onuru’na dayanır. Bunun anlamı, onun kendi yasasını kendisinin koyması, autonom olmasıdır.”¹ Çünkü özgürlük bir gelişigüzel, bir yasadışı, bir temelden yoksunluk değildir; eğer özgürlük böyle olsaydı, Kant’ın deyimiyle bu, olumsuz anlamda bir özgürlük olurdu. Olumlu anlamda özgürlük, bir yasaya uymadır. İnsanın istemesinde özgür olması, uyulması gereken hiçbir yasanın bulunmaması demek değildir. Aksine, değiştirilemez fakat özel bir yasanın nedenselliğine uyulması demektir. Kant’a göre, özyasallık ise insanın kendi iradesi ile koymuş olduğu yasaya uyması anlamına gelir; olumlu anlamda özgürlük budur. İnsan dışındaki diğer canlılarda önceden bilme yeteneği ve özgürlük yetisi yoktur, canlılarda varolan amaçlılık ise objesini meydana getirmez. Özgürlük “bir içgüdü değildir ki, ona doğa tarafından doğuştan verilmiş olsun; insanın kendisi onu elde etmeye çabalamalı ve elde edileni de korumalıdır.”² İnsan, aklın evrensel yanının ortaya koymuş olduğu ve özgürlüğün gerçek egemenliğini öngören yasa çerçevesine göre yeteneklerini meydana getirir. O halde olumlu ve olumsuz yönleri ile eğitim süreci insanoğlunun kapasitesini hem sınırlar hem de sınırlardan arındırır. Bu bağlamda Kant, beş tür eğitim olduğunu ileri sürer. Bunların her biri birbirini tamamlamanın yanı sıra birbirinin zorunlu takipçisi olarak görülür.

“Eğitim ya fiziki ya da uygulamaya dönüktür. Fiziki eğitimin bir bölümü insanın hayvanlarla müştereken sahip olduğu şey, yani bakım ve gözetimidir. Hayata dönük yahut ahlaki eğitim bir insana özgür bir varlık olarak nasıl yaşaması gerektiğini öğreten eğitimidir. Bu kendi kendisini idame ettirebilecek ve aynı zamanda ferdiyet duygusunu muhafaza ederek toplum içerisindeki uygun yerini alabilecek bir kişiliğin, özgür bir varlığın eğitimidir. Şu halde bu pratik eğitim üç kısımdan müteşekildir:- 1) Çocuğun genel yeteneğinin inkişaf ettiği mutad okul müfredatı, mekanik eğitim- okul öğretmenin işi. 2) Özel öğretmen yahut rehberin (Hofmeister) gözetiminde pratik hayat meseleleri-bilgece ve basiretle davranma konusunda öğre-

¹ Heimsoeth, Heinz. “*Kant’ın Felsefesi*.” (2014), s. 128.

² Mengüşoğlu, Takiyettin. “*İnsan Felsefesi*.”(1988), s. 136.

tim. 3) Ahlaki kişiliğin eğitimi.”¹

Canlı varlıklar arasında sadece insan eğitime ihtiyaç duyar. Çünkü insan, farklı alanlarda çalışmak ve hayatını idame ettirmek için çeşitli eğitim türlerinden yararlanır. Dolayısıyla insan, yaşamın farklı alanlarında yeteneklerini geliştirmek amacıyla okul öğretimlerinin verdiği eğitimden faydalanmak zorundadır. Bu bağlamda insanı doğal yapısından çıkaran ilk şey, talim ve terbiyedir. Başka bir deyişle disiplindir. Eğitim ve öğretim bu yönün ilk adımıdır.

“(…) Eğitimden geçmemiş insan kaba, talim terbiye görmemiş insan serkeştir. Talim terbiyenin ihmali eğitim öğretimin ihmalden daha büyük bir kötülüktür, çünkü bu sonucusu daha sonra hayat içerisinde daha telafi edilebilir, fakat serkeşlik (kanun kural tanımazlık) giderilemez ve talim terbiyede yapılan yanlışlık hiçbir zaman tamir edilemez.”²

O halde, insanın doğal yeteneklerini geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim fikrine ihtiyacımız vardır. Bu eğitim fikrine göre yapılacak olan düzenlemeler insanın sahip olduğu birçok niteliği ortaya çıkaracaktır. Bu eğitim, nesiller boyu sürdürülürken giderek daha kusursuz deneyim ve düzenlemelere yol açacak, nesiller arasında ortaya çıkan farklılıklarda bu doğal sürecin eğilimleriyle daha anlaşılır olacaktır. İnsan; kendi ruhunu eğitim aracılığıyla derinleştirirken, ahlak yasasına olan gönülden bağlılığı ile pratik hayatını olgun bir birey olarak geliştirecektir. Ancak bu sonuca eğitim sanatının kazanımları sonucunda ulaşılabilecektir. Dolayısıyla eğitim, bu ilişkiler ağı çerçevesinde saf akıl ve sorumlulukla belirlenmiş olur. Kant’ın eğitimde disiplin karşısında kültürel eğitime verdiği önemin temelinde, kültürel eğitimi zihinsel yeteneklerin geliştirilmesi için bir alan olarak görmesi yer alır. Çünkü Kant, saf ve pratik akli oluştururken, disiplini olumsuz ama vazgeçilmez, kültürü olumlu ama nihai amaca yönelik bir toplumsallık olarak belirlemektedir. Kant için disiplinin aşılması gereken bir düzey olduğu kesinlik taşır. Dolayısıyla filozof ihtiyatı elden bırakmaz ve bu düzeyin tüm gerekliliklerini, ceza ve ödül mekanizmasını fazlasıyla önemser.³ Ancak Kant, otorite ve yasaların iyileştirilmesi konusundaki tüm gayretlere karşı sonuçsuz kalınması durumunda ne yapılacağını ifade etmez ya da

¹ Kant, Immanuel. “*Eğitim Üzerine.*” (2009), s. 58.

² Yene orada, s. 38.

³ Kant, Immanuel. “*Eğitim Üzerine.*” (2009).

yetersiz değerlendirebilir. Filozof bu eğitim fikrinin gerekliliğini şöyle savunmakta: “Bir disiplin, kültür ve medenilik-incelik çağında yaşıyoruz, fakat hâlâ ahlaki terbiye çağından çok uzaktayız.”¹ Bu nedenle çocuk okul aracılığıyla belirli bir zorlama eşliğinde zihinsel yetilerini geliştirmeye başlayarak oyun ile iş arasındaki farkı ve zihinsel yetilerini doğru kullanmayı anlamaya başlar. Hafıza eğitimi ve tarih bilgisinin doğruluğu çocuğun bu gelişiminde en önemli yardımcısı olur. Söz konusu bu aşamada Kant, zihne dayalı yetilerin gelişimini sistematik olarak değerlendirmeye çalışır. Çünkü zihni yetiler genele dair olanı ve belirli yapıdaki eğitimi ayrı ele alır. Öncesinde kültür ya fizikidir ya da maksimlerin varlığına bağlıdır.

Eğitim, insanı kültürle donatmakta olup aynı zamanda insan yeteneği ortaya çıkaran da kültürdür. Böylelikle diyebiliriz ki Kant, saf ve pratik aklın disiplin ve kültür çözümlerinde de benzer bir yaklaşım üretmekteydi. Ahlaki eğitimin temel unsuru maksimlerdir. Maksimler öznel kurallardır, keyfi değil; insan aklının olanakları ile ortaya çıkan özgür istemenin kurallarıdır. Bu kurallara boyun eğmemek elbette ceza gerektirecektir. Bu çerçevede filozof itaat ve zor konusunda şunları dile getirir: “Her şeyden evvel itaat bir çocuğun, bilhassa okula giden erkek veya kız çocuğunun kişiliğinin teşekkülünde temel bir özelliktir. İtaat efendinin buyruklarına mutlak itaat, ve iyi ve makul irade olarak hissettiği şeye itaat olmak üzere iki türdür. İtaat bir zorlama sonucu olabilir, bu durumda mutlaktır ya da itimattan kaynaklanabilir, bu durumda ise ikinci türden bir itaat söz konusudur. Bir ihtiyari – iradi itaat çok önemlidir, fakat birincisi de çok lüzumludur, çünkü çocuğu daha sonra bir yurttaş olarak beğenmese bile itaat etmek zorunda kalacağı yasaların gereğini yerine getirmeye hazırlar.”²

Kant, bu eğitim fikrinin gelecek nesillerin yazgısına müdahil olunabilecek şekilde geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Başka bir deyişle eğitimde aslolan, gelecekte olması gereken toplumun niteliğini sağlayacak müdahalelerin belirlenmesidir. Başka bir ifadeyle, kozmopolit (dünya yurttaşlığı) temelini sağlayacak bir tutumun sürekli üretilmesidir.³ Çünkü evrensel olan ve iyinin gerçekleşmesi için gerekli olan budur. Kant’ın da dile getirdiği gibi insan kendi kendisini yetiştir-

¹ Yene orada, s. 50.

² Kant, Immanuel. “*Eğitim Üzerine*.” (2009), s. 109.

³ Nutku, Uluğ. “*İnsan Felsefesi Çalışmaları*.” (1998), s. 152.

mesi bakımından eşsiz bir yapıya sahiptir.

“İnsan ancak eğitim sayesinde insan olur. İnsanda önceden mevcut olmayan bu niteliği eğitim gerçekleştirir; çünkü insanın doğal yeteneklerinin gelişmesi kendiliğinden olup bitmez; doğa insana hazır yetenekler vermemiştir. Doğa insanı, sahip olduğu yeteneklerin, olanakların çekirdekleriyle donatmış, onları geliştirmeyi de kendisine bırakmıştır.”¹

Bu doğrultuda hareket edildiğinde eğitim sayesinde insan, kendini geliştirebilme olanağına sahiptir. Bu bağlamda Kant eğitimin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne serip, insanın sürekli kendini bir adım daha ileriye götürdüğünü gösterir. Dolayısıyla eğitim alanı, aydınlanma filozofları tarafından toplumsal ilerlemenin hedeflerini gerçekleştirmede önemli bir araç olarak görülür.

Kant’ın, eğitim ve insanın yetiştirilmesi konusunda sık sık adını andığı Rousseau’nun Emile adlı eserinden oldukça etkilenmiştir. Ancak Kant, tam anlamıyla Rousseau’nun yaklaşımı gibi bir eğitim felsefesi geliştirememiştir. Dolayısıyla Kant’ı eğitimle ilgili düşünmeye sevk eden en önemli etmenlerden biri Rousseau’nun Emile adlı eseridir. Rousseau’nun Emile’in de eğitimle ilgili bazı belirlemeleri, örneğin, doğacılık, hümanizm, ölçülülük, özerklik ve disiplin ile Kant’ın eğitimle ilgili kavrayışı arasında benzerliğin olduğu tespit edilmektedir. Çocuk yetiştirme ve eğitim olarak disiplinin, saf aklın disiplini ile karıştırılmamasını istemesine rağmen, Kant pratik aklın ahlakiliğinin yaratılmasında ilk durak olarak disiplini görmekten geri kalmaz. Disiplin eğitimden önce gelmelidir. Ne var ki burada çocukların bedenini eğitirken aynı zamanda onların toplum için uygun hale gelmelerini de dikkate almalıyız. Rousseau, “önce bir sokak çocuğunu bulmadıkça, asla yetenekli bir adamı yoğuramazsınız”² der. Kant, disiplini insan fiziğinin geliştirilmesi olarak belirler. Ancak temel düzeyde itaat ve otorite ile yasaya uygun düşünmek de eğitimde disiplinin sınırları içindedir.

Rousseau, çocuk eğitiminde yapılan yanlışlar ve adil olmayan durumu şöyle ifade eder: Eğitimde amaç, doğru ilkeleri tespit ederek, çocukların bunları anlayarak kabul etmesine dayanır. Yetişkinlerin çocuğun görevlerinden bahsederken onların haklarından bahsetmemeleri eğitimin yanlışlarından biridir. “Çocuklara önce

¹ Kant, Immanuel. “*Seçilmiş Metinler*.” (1984b).

² Kant, Immanuel. “*Eğitim Üzerine*.” (2009), s. 83.

görevlerinden söz edip, hiçbir zaman haklarından söz etmeyerek onlara gerekenin tersini, anlayamayacakları ve onları ilgilendirmeyen şeyi söylemekle işe başlamak verilen genel eğitimin yanlışlarından biridir yine.”¹

İnsanın varolan tüm yetileri arasında en çok ön plana çıkan, en güçlü ve ayırt edici özelliğe sahip olan yetisi akıldır. İnsan, tüm yetilerini geliştirmek için aklını kullanır. O zaman iyi bir eğitimin amacı da akıllı insanlar yetiştirmektir. Demek ki, “iyi bir eğitimin başyapıtı akıllı bir insan yaratmakken, bir de çocuğun akılla yetiştirileceği ileri sürülüyor!”² Rousseau’ya göre, insanın kendi aklını tek yol gösterici olarak alması ve aklının süzgecinden geçirilmeden hiçbir düşünceye kapılmaması gerekir. Dolayısıyla Rousseau’nun eğitim alanındaki bu belirlemesi Kant’a “Sapere aude! Aklını kendin kullanmak cesaretini göster!”³ sözü aydınlanmanın parolası olmaktadır. Özgür insan kendi iradesiyle kendini gerçekleştirebilen insandır. “Gerçekten özgür olan insan yalnızca yapabileceğini ister ve hoşuna gidene yapar. İşte bu benim temel özdeyişim. Yeter ki bunu çocuklara uygulayalım, o zaman tüm eğitim kuralları bundan doğacaktır.”⁴

O halde eğitimin amacı, kendi özgür iradesiyle ne istediğini bilen ve istediğini severek yapabilen insanlar yetiştirmektir. İnsanın eğitiminde emir ve itaat yer almamalıdır. Çünkü Rousseau, çocuğun gelişiminde şu ayrımı gözden kaçırmaz: Çocuğun yaşamının ilk birkaç yılı, onun gelişimini etkileyen kritik bir dönemdir. Bu dönemde çocuğa dini eğitimin verilmesi, doğayı kendisine rehber alan eğitim anlayışıyla uyuşmamaktadır. Çocuğa hiç anlamayacağı ya da anlamlandıramayacağı düşünceleri zorla öğretmek, çocuğun yanlış fikirlere sahip olmasına yol açacaktır. Bu konuda Rousseau ile Kant, felsefe ve ilkeler ölçüğünde aynı kalmakla birlikte, yöntem olarak birbirinden ayrılmaktadırlar. Rousseau “benim eğitimimin asıl amacının çocuğa çok şey öğretmek değil, kafasına yalnızca doğru ve açık düşüncelerin girmesine izin vermek olduğunu hiç unutmayın.”⁵ Bu saptama çocuk eğitimi konusunda Rousseau’nun önemli saptamaları arasında yer alır. Kant, çocuk eğitiminde disipline önem verir, çünkü filozofun insan doğasına ilişkin birtakım varsayımların

¹ Rousseau, Jean-Jacques. “*Emile Ya da Eğitim Üzerine.*” (2013), s. 100.

² Yene orada, s. 85-86.

³ Kant, Immanuel. “*Seçilmiş Yazılar.*” (1984a), s. 213.

⁴ Rousseau, Jean-Jacques. “*Emile Ya da Eğitim Üzerine.*” (2013), s. 76.

⁵ Rousseau, Jean-Jacques. “*Emile Ya da Eğitim Üzerine.*” (2013), s. 217.

olduğu bilinmektedir. Kant'a göre kişi, ödev ve yasa kavramlarını kavradığı takdirde ahlaki bir birey olabilir. Bu nedenle çocuklar hem kendilerine hem de başkalarına karşı ödevleri konusunda bilgilendirilmelidir. Bu bağlamda Kant, Rousseau'dan farklı olarak insanın doğuştan ne iyi ne de kötü olduğunu varsayar. Ancak insanda iyiliğin nüveleri var fakat insan bu iyilik nüveleri için çaba göstermelidir. Rousseau için ise insan doğası doğuştan iyidir. Bu nedenle Rousseau'ya göre, doğru eğitimin temeli doğaya uygun olmalıdır. Dolayısıyla her iki filozof arasında eğitimin bu temel dayanakları açısından önemli bir fark olduğu açıktır. Bu önemli ayrım dışında Kant ile Rousseau'nun eğitim anlayışları arasında çoğunlukla bir benzerlik görülmektedir. Çünkü hem Rousseau hem de Kant eğitim alanında kendi aklı ile karar verebilen, hayatını bu doğrultuda devam ettiren özerk bireylerin yetiştirilmesini amaçlamaktadırlar. Eğitim alanına bu çerçevede baktığımızda her iki Aydınlanma düşünürü arasında ortak yanlar gözden kaçmayacaktır. Bu bağlamda Kant, eğitim alanındaki çalışmaları ile Rousseau'dan etkilenmiştir. Kant eğitim alanında Rousseau'nun Emile'ni tamamen kabul etmiş değildir. Çünkü Kant ahlak felsefesini eğitim anlayışına indirgeyerek bu anlamda özgün, tutarlı ve sistemli bir eğitim kavrayışı ortaya koymuştur. Rousseau'nun eğitim konusundaki görüşünden sonra Kant'ın da çalışmaları önemsenmelidir. Kant, insanlığa ilişkin birçok pragmatik belirlemeler yapmıştır. Bu belirlemeleri şöyle sıralayabiliriz: Felsefe alanındaki bilimsel çalışmalar, insan hakları, ebedi barış ve eğitim alanıdır. Kant'a göre eğitimin amacı, kişiyi disiplinli hale getirmek, uygarlaştırmak ve ahlakileştirmektir. Kant, Ebedi Barış'ta insanlık eğitiminden bahsederek evrensel bir barış düzeninin kurulmasını amaçlar. Çünkü barış, bir hukuksal durumdur ya da hukukun mevcut olduğu bir yapıdır. Temel insan haklarının yasal çerçevede güvence altına alınmasıdır.

“Öyle hareket et ki, iyi istemen ile sunduğun kişisel örneğin bütün insanlar için genelgeçer bir örnek olsun. Bu deyiş kişilik değerine yeni bir kapı açar. Kant'ın “sırf insan olduğu için saygı” ve “insan Tanrı için bile araç olamaz” deyişleri, tüm-halklar bilincinin felsefece dile getirilmesidir.”¹

Bu koşul, eğitimin sürdürülebilirliği, insanlar ve toplumlararası barış kültürünü yaratma ve sürekli olarak koruma konusunda en güç olan koşul olsa bile, uluslararası koşulları içerebilir mi? “Bütün ahlaksal yasaların yüce mahkemesi olan

¹ Nutku, Uluğ. “*Yeniçağ Felsefesinde Apriori Problemi.*” (2015), s. 95-96.

akıl, savaşı hukuksal bir yol olarak kullanmayı şiddetle lanetler, barış halini de saltık (mutlak) bir yükümlülük olarak tanıır.”¹ Aklın bu buyruğuna uyan, barışa giden bütün kapıları da aralar.

Kant’ı bu düşünceye götüren en önemli etkenlerden biri de evrensel ahlak yasasının saf akla dayanarak oluşturulması fikridir. Saf akıldan kast edilen kendi doğal durumu içerisinde olan aklın yasalarıdır. Bütün bunlarla birlikte dünya üzerinde ebedi barışı sağlamak amacıyla ülkelerin sürekli ordularını lağvetmeleri gerekir. Çünkü bu orduların ne zaman eyleme geçecekleri belli olmaz, her an eyleme hazır bir yapıları vardır. Devletlerarasında sürekli görülen bu rekabet savaş nedeni de olabilir. Dolayısıyla günümüz savaşlarına bakıldığında teknoloji alanında herhangi bir sınır tanımayan üstünlük yarışısı söz konusudur. Böyle bir durum da dünya ülkelerin için ciddi bir ekonomik giderdir. Bu nedenle dünya üzerinde savaşlarda ölen, öldürülen insanların sayısını hesaplamak mümkün değildir (Kant, 1984a). İnsanlar öldürülmeden bu tür tedbirler alınmalıdır. Bir tarafta dünya üzerinde kendi ekonomik çıkarları için kol gezen savaş mimarları, diğer tarafta ise aç, savaş nedeniyle yurtlarından edilen evsiz ve ölümcül hastalıkla uğraşan insanlar söz konusudur.

Kant’a göre gizli bir savaş nedeni içeren antlaşmanın, bir barış antlaşması olması mümkün değildir. Böyle bir antlaşma varolan düşmanlıkları ortadan kaldırmaz ancak bir ateşkes olabilir. Tüm çağlarda insanların en büyük problemleri savaşan devletler tarafından öldürülmesi ve kimyasal silahlarla anne karnındaki bebeklerin sakat bırakılmasıdır. Kısaca belirtmek gerekirse, yeryüzünde ebedi barış sağlanamadığı takdirde bu ölümler ve sakatlanmalar devam edecektir. Suçsuz yere hiç kimse öldürülmemeli, insan sağlığını ve yaşamını tehlikeye atacak birtakım zehirleyici ve kimyasal madde kullanılmamalıdır. Çünkü uygulanan bu yöntemler etik ve insani değildir. Savaş dönemlerinde bile bunlar göz önünde tutulmalıdır. “Bir arada yaşayan insanlar arasındaki doğal durum (status naturalis) bir barış durumu değil, ama her zaman ilan edilmiş olmasa bile, her an patlayabilecek gibi görünen bir savaş durumudur. Böyle olunca, kalıcı bir barış durumunun kurulması gerekir.”² O halde uluslararası bir anlaşma sağlanmadığı takdirde, ebedi barış durumu-

¹ Kant, Immanuel. “*Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme.*” (2010), s. 294.

² Kant, Immanuel. “*Seçilmiş Metinler.*” (1984b), s. 233.

nun olması mümkün değildir. Yapılması gereken, ulusların daha ciddi nitelikte bir ittifak kurmalarını sağlamaktır. Ancak böyle bir yapıyla ebedi barış oluşturulabilir. Böyle bir barış ittifakı sağlandığında çıkabilecek savaşlar engellenmiş, insanların yaşamı ve özgürlüğü de güvence altına alınmış olur. Bu ittifakın amacını zamanla bütün devletlere yayarak sürekli ve ebedi barışa ulaştıracak bir yapı gerçekleştirilmelidir. Böylelikle diyebiliriz ki, bütün devletleri sürekli ve kalıcı barışa götürecektir bir ittifakın oluşturulması gerekir. Bu ittifakta barış antlaşması, varolan savaşı sona erdirse bile yeni bir savaş için her zaman zemin oluşturabilecek bir savaş durumuna son vermiş olamaz. Bütün bunlar göz önüne alındığında ahlak yasalarının en yüce mahkemesi olan akıl, savaşları hukuksal çerçevede bir yol olarak kullanmayı gayri insani bulur. Akıl ebedi barışı, olmazsa olmaz olan mutlak bir yükümlülük olarak görür. İnsan hakları ve ebedi barış konusunda aydınlanmış olan bir ulus, özü gereği barışa eğilimli bir yapıya sahiptir. İnsan aklının, kendisine bir görev olarak yüklediği ebedi barışın meydana getirilmesinde doğanın rolü de unutulmamalıdır. Doğa, insan yaşamı için dünyanın her ikliminde yaşama imkânı sağlamıştır. Dünya üzerinde devam eden savaşlar nedeniyle en barınılmaz bölgeleri yurt edinmek ve yaşamak amacıyla insanlar, dünyanın dört bir yanına dağılmıştır.

Sonuç

İnsan; çağımızda fenomen ve problemlerine yönelerek, felsefenin özel bir alanı olarak araştırma konusu olmuştur. İnsanın varlık-yapısıyla ilgili bu özel alan üzerinde tartışılan ve çeşitli yönlerden ele alınan sorunlar ortaya çıkmıştır. Önceki çağlarda insan problemleri başka disiplinler altında ele alınarak incelemeler yapılmıştır. Yüzyılımızda ise, insan üzerinde yapılan araştırmalar felsefi antropoloji çalışmalarının temel konularından biri olmuştur. Çünkü felsefi antropoloji; insanın biyolojik özelliklerini, ruh-beden arasındaki ilişkiyi, süje veya bilinç alanlarını değil, insanın somut varlık-bütününe göz önüne alır. Dolayısıyla felsefi antropoloji, insanın somut varlık bütününden, bu varlık bütününe temelini oluşturan fenomenlerinden hareket eder. Bu fenomenler ise; insanın bilen, yapıp-eden, yaptıkları üzerinde düşünen, değerleri duyan, tavır takınan, önceden tasarlayabilen, isteyen, özgür olan, tarihselliği olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven-sevilen, eğiten ve eğitilebilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, kendisine

amaçlar koyan bio-psişik bir varlık yapısına sahiptir. Bütün bu fenomenlere insanın varlık şartları diyoruz.”¹ İnsanın sahip olduğu ve/veya sahip olacağı her şey onun yapıp etmelerinin bir sonucudur. Çünkü insan, düşünen, düşündükleri üzerinde eleştirel bir tutum geliştiren bütün bu başarılarla ve gelişmelere ancak eğitimle ulaşabilir.

İnsan bir yetenekler ve eğilimler varlığı olması nedeniyle eğitim insan için son derece önemlidir. O halde insanın, bilgisini iletirmek için eğitime ve eğitime ihtiyacı vardır. İnsan, uygun bir eğitim yapısıyla bilgiyi elde eder, elde ettiği bu bilgiyi iletir. Çünkü eğitim, insana özgü bir fenomendir. İnsan; eğitim sayesinde bilim, sanat, teknik, felsefe gibi alanlarda kendisini geliştiren ve başarıları elde eden bir özelliğine sahiptir. İnsan, bu başarılarını kendisinden önceki nesillerden devralmakla kalmayarak kendisinden sonraki nesillere de devredendir. Dolayısıyla insan, eğitim olanağıyla form kazanır, kazandığı bu form sayesinde kendisine yön verir. Böylelikle diyebiliriz ki insan, hayatının sonuna kadar alıcı bir varlıktır. Kendine verilen bilgileri alır ve onlara yenilerini ekler. İnsan hem kendisini eğitir hem de başkaları tarafından eğitilir. Çünkü insan *plastisiteye*, yani eğilip bükülmeye uygun bir varlıktır. Bu bağlamda insan, hiçbir zaman olmuş-bitmiş bir varlık değildir. Daha açık bir deyişle insan eğitilebilir, hayvan alışkanlık kazanabilir.

İnsanın yetilerini geliştirmesi ve varolan yapısını biçimlendirerek dönüştürmesinde, kendi çabasıyla beraber önceki başarı ve birikimlerin de payı vardır. Eğitim sayesinde insanın bio-psişik varlığında bulunan işlenmemiş, ham yetenekler olgunlaşır. Doğa insanı hazır yeti ve güçlü içgüdülerle donatmadığı için, insan ancak bu eksikliğini eğitimle tamamlar. İnsan; bio-psişik bir yapıya sahip olduğu için eksik tarafını geliştirmesi zorunlu olmuştur. İnsanın varolan eksik yanı bir bütün olarak ele alındığında, bu eksikliği tamamlayacak olan fenomen eğitim ve eğitilebilmedir. Çünkü insan yaşamında eğitim olanağı olmasaydı toplumsal alanda başa çıkılmaz sorunlarla karşılaşılırdı. Ancak günümüzde karşılaşılan sorunların boyutları giderek artmaktadır. Dolayısıyla bu sorunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz: İnsan hakları, ekolojik denge, eğitim sorunları ve dünya barışı gibi konulardır. Aslında bütün bu sorunların yaratıcısı yine insanın kendisidir. Dünyanın çoğu yerinde rant ve çıkar uğruna çıkan savaşlarda masum insanların demokrasi, dini inanç ge-

¹ Mengüşoğlu, Takiyettin. “*İnsan Felsefesi*.”(1988), s. 49.

rekçeleriyle acımasızca öldürülmesi gibi. Bu konuların üzerinde tarihsel-toplumsal-bilimsel araştırmalar yapılmasına rağmen teknolojik olarak önlem alınmadığı takdirde insanlar sürekli bu tür durumlarla karşı karşıya kalacaklardır. Ayrıca eğitim konusunda gerekli çalışmaların halen yeterli olmadığı, dünya barışı ve insan hakları konusunda Birleşmiş Milletlerin gerekli önlemleri almadığı göz önündedir. İnsanlar çağımızda eğitim konusunda önemli sorunlarla karşı karşıyadır.

Bu çerçevede felsefi eğitimin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Felsefi eğitim bağlamında eğitim-dünya barışı ilişkisinin rolü; insanlığı ötekileştirmeden, insana özgü özelliklerin üzerinde durulması gerekir. Çünkü felsefe bütün bu sorunlar üzerinde durarak geleceğe umutla bakmayı sağlamaktadır. Bu çerçevede eğitim ve insan hakları konusunda yapılması gereken çalışmalarda umudun kesilmemesi gerekir. İnsan var oldukça bu umudunu hiçbir zaman kaybetmemeli, her zaman taşınmalıdır. Bütün bunlarla birlikte insan dünyasında haksızlıklar, eşitsizlikler giderilmedikçe dünya barışından söz etmek mümkün değildir. Çünkü gelir dağılımından kaynaklanan adaletsizlik en asgari biçimde ortadan kaldırılmadıkça ne insan hakları ihlali son bulur ne de dünya barışı sağlanır. Tüm dünya için, tüm insanlık ve gelecek için barışı istemek ise kişilerde, topluluklarda ve siyasal düzlemde ancak ve ancak eğitim sayesinde olanaklı hale gelecektir. Kısaca belirtmek gerekirse, çağdaş bir eğitim sistemiyle hem insan hakları hem de barış için nihai bir sonuca ulaşılabacaktır.

İnsanlık tarihine baktığımızda sadece günümüzde değil, çoğu dönemlerde insanın doğru eğitimi/eğitilmesi önemli bir sorun olmuştur. İnsanın tarihsel bir varlık olduğu, üç zaman boyutunda (geçmiş-şimdi-gelecek) yaşadığı bir kez saptandığında eğiten-eğitilebilen bir varlık olduğu da saptanmış olur. İnsanın eğiten-eğitilebilen bir varlık olduğu konusu onun tarihselliğinden ayrı tutulamaz. Bu bağlamda tarihin her döneminde insan eğitimiyle ilgili sorunları görmek olanaklıdır. Bütün bu sorunlarla beraber eğitim konusunda başka saptamalar ve yanlış uygulamalar da söz konusudur. Okullarımızda bazı derslerde çocukların zihinlerine ezber yöntemiyle bilgi depolanarak, yetenekli öğrencilerin düşünme ve yaratıcı yönleri erken yaşta köreltilmemelidir. Bu durumda okul yıllarında çocuğun yaklaşımı da şu olur: İlgili dersin konusunu öğrenmek için değil, yazılı ve çoktan seçmeli sınavlarda iyi not veya iyi bir başarı sırası elde etmek için ezberle-uygula-unut yaklaşımıyla okul

hayatını tamamlar. Çünkü çocuğun üzerinde hem ailenin hem de toplumsal yapının bir baskısı vardır. Eğer iyi bir not alırsa ya da iyi bir dereceye girerse çocuk zekidir. Çocuğun sanatsal, felsefi ve sosyal yönü çok da önemli değilmiş gibi değerlendirilmemelidir. Eğitim kurumlarında ve çocuğun yaşamında bu yanlış uygulamalar ortadan kaldırılmalıdır.

Evrensel insan hakları, dünya barışı için her zaman doğru ve çağdaş bir eğitim modeli, iyi bir yaşam için istenilen en temel insani ihtiyaçtır. Bu bağlamda eğitimle ilgili olarak yapılan projelerin ve çalışmaların ne kadar önemli olduğu unutulmamalıdır. Eğitimle ilgili problemlerin çözümünde özellikle çağın kanaat önderlerinin yapacağı katkılar önemsenmeli, filozoflarda işin içine dâhil edilmelidir. Çağın kanaat önderleri hem kendi dönemleri hem de gelecek dönemlerin birer eğitimcileridir. Çünkü felsefi eğitimin amacı; hem felsefeyi öğretmek hem de felsefenin yönteminden yararlanarak insana eleştirel ve analitik bir bakış açısı kazandırmaktır. Ayrıca gelişmiş toplumların belirleyici kriterlerinden biri de; felsefeye ve felsefi eğitime verilen önemdir. İnsan, felsefi eğitim sayesinde çağdaş bir yapı kazanmaktadır.

Kısaca belirtmek gerekirse, yapılan bu çalışmada söz konusu insan olduğu için; onun bir yetenekler ve eğilimler varlığı olması nedeniyle önemlidir. Ancak asıl sorunsal; insana verilen değer, eğitim, kültür ve barış ilişkisi bağlamında yeniden ele alınmasıdır. İnsan, taşıdığı özellikler gereği varlık koşullarından bağımsız olarak değerlendirilemez. Çünkü insanlığın tarihsel yaşamında küçük, büyük savaşlarla uzun ve kısa süreli barışlar yer almaktadır. Dünya üzerinde devam eden savaşlara rağmen; ebedi barışa ihtiyacı olan dünyamızda, barışın tesis edilip yaygınlaştırılmasında, filozofların toplum üzerindeki etkisine ve eğitim alanındaki çalışmaların gerçekleştirilmesine önem ve değer verilmelidir. Çünkü savaşlar artık cephelerde değil, insan beyinlerinde ya da sınıf ortamlarında kazanılır ya da kaybedilir. Dünya üzerinde eğitim ve eğitimcilerin sorumlulukları çerçevesinde her düzeydeki okul programları yeniden incelenip geliştirilmelidir. Bu bağlamda insan sevgisi, insanın değeri, özgürlüğü ve insan hakları gibi konular tüm eğitim müfredatlarında yer almalıdır.

O halde savaşların uğruna ölümlerin olmadığı, daha iyi yaşanılır bir dünya ve barış için insan hakları temelli eğitime önem verilmelidir. Aynı zamanda bu eği-

timin geliştirilmesi ve yaygınlaştırması da insanlığın en büyük görevi arasında olmalıdır. İnsanlığa bu büyük görevi veren, insanın antropolojik bakış açısıdır. Antropolojik bir yapıya sahip insanda hiçbir zaman olmuş-bitmişlik söz konusu değildir; çünkü insan bir olanaklar varlığıdır. İnsanı bir olanaklar varlığı olarak görmek, araç olarak değil, amaç olarak almak demektir. Bütün insanlara/insanlığa saygı duymak, dünya barışı ve evrensel insan haklarının yaygınlaştırılması için gereklidir. Ayrıca bu saygı; kişinin yaşam, mülkiyet, güvenlik ve eğitim hakkı için olmazsa olmaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede insan felsefesi üzerinde yaptığımız çalışmada asıl amacımız sadece soyut bir bilgi teorisi ortaya koymak değildir. Yapılan bu çalışmanın amacı; insan hayatına yansıtacak, hayatla ilişkisi olacak, insan gücünü ve etkinliğini artıracak bir bilgidir. Daha açık bir deyişle, ortaya konulanlar, saptananlar insan hayatının bir etkinliği olarak karşımıza çıkmalıdır. Çünkü dünya ve insan kozmik varlığın parçasıdır, dolayısıyla insan yaşamı da bu kozmik varlığın dışında değildir.

Kaynakça

1. Anđ, Tüten, *Felsefe, Eğitim, Tarih ve İnsan Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 2006,
2. Atayman, Veysel, (Der.) *Aydınlanma*, İstanbul: BS Yayın Kitabevi, 2011.
3. Çotuksöken, Betül, *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları, 1998.
4. Çotuksöken, Betül, *İnsan Hakları ve Felsefe*, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim, 2010.
5. Heimsoeth, Heinz, *Kant'ın Felsefesi*, (Çev. Takiyettin Mengüşoğlu), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.
6. Kant, Immanuel, *Seçilmiş Yazılar*, (Çev. Nejat Bozkurt), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984a.
7. Kant, Immanuel, *Seçilmiş Metinler*, (Çev. Nejat Bozkurt), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984b.
8. Kant, Immanuel, *Eğitim Üzerine*, (Çev. Ahmet Aydođan), İstanbul: Say Yayınları, 2009.
9. Kant, Immanuel, "Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme", *Kant*, (Çev. Nejat Bozkurt), İstanbul: Say Yayınları, 2010.
10. Kuçuradi, İoanna, *Schopenhauer ve İnsan*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2006.

11. Kuçuradi, İoanna, *Uludağ Konuşmaları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2009.
12. Kuçuradi, İoanna, “Sunuş”, *Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Yedi Bilgi*, (Çev. Hüsnü Dilli), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. ix-xii, 2013.
13. Mengüşoğlu, Takiyettin, *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.
14. Nutku, Uluğ, *İnsan Felsefesi Çalışmaları*, İstanbul: Bulut Yayınları, 1998.
15. Nutku, Uluğ, *Yeniçağ Felsefesinde Apriori Problemi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015.
16. Özlem, Doğan, *Felsefe Yazıları*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993.
17. Rousseau, Jean-Jacques, *Emile Ya da Eğitim Üzerine* (Çev. Yaşar Avunç) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
18. Uygur, Nermi, *Kuram- Eylem Bağlamı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
19. Uygur, Nermi, *Dilin Gücü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
20. Çotuksöken, B. 2017. “Eğitimde Felsefenin Gör Deddiği: Okul-Üniversite yalnızca müfredat mı?”, *Türk Eğitim Rehberi Gazetesi*, Sayı: 40 Eylül / Ekim 2017. (gazete)

Dr. Əhməd Alkayış

***Maarifləndirici təhsil və insan haqları kontekstində
təhsil və sülh dünyası
(xülasə)***

Hər kəs təhsil imkanlarından istifadə etməklə özünü inkişaf etdirə bilər. Təhsilin məqsədi insanı kamilləşdirməkdən ibarətdir. Kanta görə, insan varlığı hazır istedadla təmin edilməmiş, məhdud varlıqdır. İnsan dünyaya hazır biliklə gəlməyib, özünü inkişaf onun öz üzərinə düşür. Çünki, təbiət insan varlığına yalnız xüsusi bacarıqlar və bio-fiziki özək verir. O, insanın özünü təkmilləşdirmək, xam istedadını inkişaf etdirmək, alt və ya üst səviyyədə olmağı seçməsinə insanın öz ixtiyarına buraxır. Kanta görə, təhsil insanın mükəmmələ çatmasıdır. İnsan varlığının özünə-məxsus xüsusiyyətinə görə biz onun dominant tərəfinə deyil. İnsanın özünü inkişaf etdirmək xüsusiyyəti sayəsində öz kobudluğunu aradan qaldırır, əks halda mənfə nətəci olur. Çünki, insan öz aqlının arzulanacağı işləri görmək gücünə sahibdir. Ancaq bu arzu sülh, azadlıq, insan haqlarına əsaslanaraq yaardıla bilər. Bu məqalədə, təhsil-dünya sülhü münasibəti bu günkü dünyada maarifləndirici təhsil və insan haqları dairəsində dəyərləndirilmiş, bu məsələnin həm fərdi, həm cəmiyyət həyatına təsir edən problemlər olaraq, konkret şəxsiyyətin quruluşu və fəlsəfi təhsil-dünya sülhü kontekstində araşdırılmışdır. Təhsil-dünya sülhü münasibətləri kontekstində insanın təhsilli varlıq olaraq təhsil-sülh məsələsinə faydası nədir? Bundan əlavə, Kantın Maarifləndirici təhsil və dünya sülhü fikriylə birlikdə “sülh təhsili” arqu-

mentlərinə diqqət yetirilmişdir. Bütün bu məsələlərin həm fərdi, həm social düşüncəyə təsir edən problemlər sahəsi olaaraq, insanın varlığının konkret quruluşu fəlsəfi-təhsil-sülh kontekstində araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *Maarifləndirici təhsil, bio-fiziki, sülh dünyası, təhsil verən, təhsil alan, insan haqları, azadlıq.*

Dr. Ahmed Alkayish

***Education and world peace
in the context of enlightened education and human rights
(abstract)***

One can develop his or her abilities by taking advantage of educational opportunities. The aim of the education is to bring the human structure to perfection. According to Kant, human beings are not equipped with human ready talents, and humans are lacking. The human comes to the world with raw talents that are not ready. It is left to man to develop his talents. Because nature has brought human beings with only special abilities and bio-psychic nuclei. It is left to the person to form himself, to get rid of his raw talents, to be at the bottom or at the top. According to Kant, education is the achievement of the perfect person. By virtue of the trait of a human being, we will abandon its dominance, otherwise the untrained man is self-sufficient. Because man has the power to realize the wishes of his mind. However, this desire can be created with peace and freedom, based on human rights.

In this work, education-world peace relationship is evaluated today in the context of enlightened education and human rights, and this issue has been dealt with in the context of human being's solid existence structure and philosophical education-world peace as an area of problems affecting the life of individual and social thought. What is the contribution of human beings to the education-peace relationship as an entity that can be trained and trained in the context of education-world peace relationship? In addition, Kant's "Enlightenment education" and "peace education" arguments with emphasis on world peace have been emphasized. All of these issues have been addressed in the context of philosophical education-world peace as the domain of human beings as a field of problems affecting the life of individual and societal thought.

Keywords: *Enlightenment education, bio-psychic, world peace, educative-educable, human rights, freedom.*

Др. Ахмет Алкайши

Образование и мир на земле в контексте просветительского образования и прав человека
(резюме)

Каждый может развить себя, используя средства образования. Цель образования заключается в совершенствовании человека. Согласно Канту, сущность человека является ограниченной, не наделённой изначально способностями. Человек не пришёл в этот мир с готовыми знаниями, саморазвитие является его личной ответственностью. Так как, природа наделила сущность человека лишь особыми предрасположенностями и биофизическими параметрами. Она предоставила человеку выбор развиваться, развивать свою внутреннюю природу, находиться на том или ином уровне развития. Согласно Канту, образование подразумевает самосовершенствование человека. В силу добродетельности черт человеческой сущности, мы откажемся от её доминирования, так как в противном случае, не развивающий знания человек был бы самодостаточен. Потому что, человек обладает способностью осознать желания своего разума. Однако это желание может быть реализовано с помощью мира и свободы на основе прав человека.

Каков вклад людей в сферу образовательно-мирных отношений как организации, которую можно подготовить, и подготовить в контексте мирных отношений в области образования и мира? Кроме того, автором были подчеркнуты кантовские аргументы «Просветительского образования» и «мирного образования» с акцентом на мир во всем мире. В настоящей статье, отношения в области образования и мира на земле оцениваются сегодня в контексте просветительского образования и прав человека, и этот вопрос был рассмотрен в контексте структуры существования человека и философского образования – мира во всем мире как области проблем, затрагивающих сферу индивидуальной и социальной мысли.

Ключевые слова: просветительское образование, биофизическое, мир на земле, просветительский-обучаемый, права человека, свобода